

אילנה לח – טקסט פתיחה לכנס הנכבה

בהליכות שלי ביער ירושלים גיליתי בראש הגבעה חורבות. רואים את חורבות הבתים, את הבאר, את עצי הזית והתאנה, ואת הטראסות שליד. אין שם שום ציון או שלט שמספר מהו המקום הזה. עבודת בילוש לא פשוטה, בעזרתם של "זכרות", ושל אנשים נוספים, העלתה את שם המקום- "חרבת אל חמאמה- היונה". קשה מאד היה להשיג מידע על המקום הזה. והסיפור של הקושי הזה הוא הסיפור של הכנס הנוכחי. במדינה שבה יש שלט הנצחה בכל מקום, זה לא מקרה שח'רבת אלחמאמה וכפרים פלסטינים הרוסים נוספים, עומדים בחורבותיהם, או נמחקו ללא זכר מעל פני האדמה, ועליהם צמחו יערות קק"ל, וישובים יהודיים, שמגשימים את מיתוס הפרחת השממה. האמנם שממה? אני, כתוצר מערכת החינוך והחברה הישראלית, לא ראיתי את השרידים של החיים שהתקיימו באותה ה"שממה" שעל ידיעתה גדלתי. עכשיו, כשאני מסתכלת, אני רואה אותם בכל מקום. כלומר, הם תמיד היו שם, ואני כישראלית חונכתי לא לראות אותם. למה? ואיך זה קרה? ומה אסור לי כישראלית לראות? אלו השאלות שהובילו אותי להתחיל לחשוב ולשאול שאלות על הנכבה. למה לא שמעתי את המונח הזה בבית הספר? בשעורי הסטוריה? אזרחות? בבית הספר התיכון שבו למדתי, שחזרנו את כיבוש באר שבע, ב 21 באוקטובר של תחילת התיכון. יצאנו בלילה, אחרי אימונים, לשחזר את הקרב, שכמובן נגמר בנצחון הישראלים, ואף אחד לא שאל מה קרה לערבים שהיו שם. הם היו שם רק בתור לוחמי אויב שסיכנו את כוחותינו. ומה עם הנשים, הילדים? האנשים שהיו לוחמי האויב האלו? מה קרה להם? לא עלה בדעתי אז לשאול. הם פשוט נמחקו מהתודעה.

ובחזרה לח'רבת אל חמאמה. רוב המידע הזמין באינטרנט מגיע מתיאורי הקרבות של הלוחמים הישראלים שכבשו את המקום. בערבית מופיע מעט מאד מידע. בד"כ, כשחלק משמו המקורי של מקום הוא ח'רבה, זה מציין מקום שהיה ישוב עונתי, חקלאי. הגבעה כולה מלאה בטראסות, חדשות שנבנו בשנים האחרונות, וישנות, שנשארו מימים עברו. אפשר לדמיין את החיים שהיו שם- אנשים עיבדו את אדמתם, בנו את בתיהם, גידלו את ילדיהם, ביקרו את קרוביהם, וחיו חיים. עד היום שבו חרבו החיים האלו. בשנות החמישים, בנו על הטראסות האלו את יד ושם, וייערו את מורדות הגבעה. חורבות בתי ח'רבת אל חמאמה, צמודים לבקעת הקהילות, שמנציחה את הקהילות היהודיות שחרבו בשואה. אין בכוונתי לערוך כאן

השוואה בין השואה לנכבה. אני רוצה לדבר על החשיבות של הזכרון, של האפשרות לזכור ולדעת מה היה כאן ומה קרה כאן, ועל האפשרות להתאבל על מה שהיה וחרב, להכיר במה שנעשה ולחפש פתרון, כדי שאפשר יהיה לבנות עתיד. כפסיכותרפיסטית, אני פוגשת כל הזמן את ההשלכות האימות של השתקה והכחשה של טראומה. כיהודיה וישראלית, אני חושבת שמחובתי לדעת מה קרה כאן, לעשות מאמץ מכון ומודע לדעת איך ועל חורבות מה קמה המדינה שאני חלק ממנה, ומי שילם את מחיר העצמאות של העם שלי. כיהודיה, אסור לי לא לדעת מה נעשה בשמי לעם אחר, אסור לי להפוך את האנשים שחיו כאן לשקופים, ל"לא אנשים", לשממה. ההכרה והידיעה במה שעשתה המדינה שלי, ובעקבותיהן האחריות, יוכלו אולי לפתוח פתח לעיבוד, לפיצוי, ולפתרון הוגן וצודק לכולם, כך אני מקווה. אלו מחשבות שהסתובבתי אתן הרבה זמן, אבל ח"כ אלכס מילר, ושר החינוך גדעון סער עזרו לי להוציא אותן לפועל בצורת יום העיון הזה.

באחד באפריל 2009 הונחה על שולחנה של הכנסת הצעת חוק פרטית של ח"כ אלכס מילר מ"ישראל ביתנו", האוסרת את ציון יום העצמאות כיום אבל. זו לא היתה בדיחה של האחד באפריל. הצעת החוק הזו הוגשה כבר כמה וכמה פעמים לשולחנן של הכנסות הקודמות, בהתחלה בשם "הצעת חוק לאיסור ציון יום הנכבה", ואח"כ, מ-2004, בשם הצעת חוק יום העצמאות, כבר בלי המילה "נכבה" בשם הצעת החוק. העונש על ציון הנכבה אמור היה להיות עד 3 שנות מאסר. הצעת החוק הזו, כלשונה, לא עברה, אבל נכנסה כסעיף בהצעת חוק יסודות התקציב, שהוגשה ביולי 2009, ואושרה בקריאה טרומית. הצעת החוק הזו אוסרת על גופים מתוקצבים או נתמכים ע"י המדינה, ועל מוסדות ציבוריים וממשלתיים לעסוק בפעילות הסותרת את ערכיה הבסיסיים של מדינת ישראל. בדברי ההסבר להצעת החוק כתוב: "יאסר מימון פעילויות שיש בהן משום שלילת קיומה של מדינת ישראל כמדינתו של העם היהודי. טעם קיומה של מדינת ישראל הוא בהיותה מדינה יהודית. אופי זה מרכזי הוא לקיומה, ואין לאפשר לגופים אשר נתמכים כלכלית על ידי תקציב המדינה לממן פעילויות או ליתן חסות במסגרתן לפעילויות שיש בהן משום שלילת קיומה של המדינה כיהודית, בין השאר, על ידי ציון יום העצמאות או יום הקמת המדינה כיום אבל."

האם ציון הנכבה כיום אבל על חיים שהיו ואינם, על בתים ואדמות וקהילות וחברה שחיה פה הוא שלילה של קיומה של מדינת ישראל? למה זכרון ואבל נתפסים כפגיעה בקיומה של המדינה היהודית? אלו מקצת השאלות שננסה לגעת בהן היום.

בנוסף להצעת החוק, התפרסמה בקיץ האחרון הוראתו של שר החינוך גדעון סער

להוציא את אזכורי הנכבה מספרי הלימוד (של בתי הספר הערבים), שהוכנסו לשם רק כמה שנים קודם לכן.

פעולות אלו שעלו לכותרות בשנה האחרונה לא נולדו יש מאין. הן המשך של תהליכים שקורים בחברה הישראלית מאז שנת 1948. השיח החברתי המורכב בקשר לארועי השנה המכוננת היא משקף תהליכים נפשיים שעוברים על שני העמים החיים בארץ, תהליכים אותם אנו מבקשים לבחון היום. הצעות החוק, נסיונות ההשתקה וההכחשה, והאיסור על הזכרון, הם אלו שהובילו אותנו בפסיכואקטיב לחשוב שהכרחי לדבר על הנכבה, ובמובן הזה יום העיון הנוכחי הוא גם אקט פוליטי-פסיכולוגי, שמנסה לקדם ידיעה וזכרון. אנחנו מבקשים לקדם הבנה לגבי הצורך בהכחשה, במקום המשך של אקט ההכחשה. פתיחה של מרחב לחשיבה במקום צמצום והשתקה.

הכנת יום העיון הזה גם היא נתקלה בקשיים ובעיות המשקפים את הלך הרוח שאוסר את אזכורי הנכבה, ורוצה לא לדעת עליה דבר. בנסיונותינו למצוא מקום ומימון לכנס, נתקלנו בתשובות שליליות רבות, מנומקות ולא מנומקות, שהמסר של כולן היה חשש לגעת בנושא הנפיץ הזה. לפעמים ביקשו מאיתנו להוציא את השם "נכבה" מהכותרת, או לרכך קצת, לדבר על 1948, או לתת מקום שווה לשני הנאראטיבים – הנאראטיב היהודי והנאראטיב הפלסטיני. הרגשנו היטב את הפחד מעצם אזכור המילה נכבה, אזכור שהפך לאקט פוליטי. וכאן המקום להודות למרכז דניאל אברהם שהסכים לארח אותנו ולתמוך ביום העיון הזה, בעיקר באוירה הציבורית הנוכחית. זה אינו דבר של מה בכך.

יום העיון הזה הוא פרי עבודה משותפת של אנשים רבים שרצו לדבר ולשמוע על הנכבה ועבדו קשה בשביל זה. תודה קודם כל ליסמין שותפתי וחברתי, שהולכת איתי את הדרך המסובכת הזו עד לקיומו הממשי של יום העיון, תודה לחברי ועדת הכנס, תודה לאגודת הפסיכולוגים הערבים בישראל על שותפותם בחשיבה ובארגון. תודה לכל אחת ואחד מאנשי פסיכואקטיב שחשבו ופעלו ועבדו כדי שיום העיון הזה יתקיים. אני ארצה להזכיר את כולם ולהודות באופן אישי בסוף היום.

היום הזה מיועד להתבוננות וחשיבה על הנכבה, כהתרחשות הסטורית, חברתית ופסיכולוגית שקרתה, ויש לה השלכות על הפלסטינים ועל היהודים. לא העצמאות, עליה אנחנו כבר יודעים הרבה, אלא הנכבה, שאינה סותרת את העצמאות הישראלית, אלא קיימת, ויש ללמוד אותה בזכות עצמה.

נשמע היום הרצאות שינסו לפתוח פתח לשאלות שהעסיקו אותנו במהלך

העבודה על יום העיון הזה. מה קרה לאנשים שהיו כאן ועברו את הנכבה? מה קרה לדורות הבאים אחריהם? איך טראומת הנכבה השפיעה על האנשים שחיו כאן ועל צאצאיהם?

ומה קרה ליהודים הישראלים אחרי מלחמת העצמאות? מה קרה לידיעה של מה שנעשה במהלך המלחמה ואחריה ולמה אסור לזכור את זה? אילו מחירים אנחנו משלמים על האקט של אי הידיעה? נשמע גם איך אותו הדבר שאסור לזכור ולדעת אותו חוזר בצורות שונות במרחב הציבורי הישראלי, ואיזה מן השלכות והשפעות נפשיות יש למאמץ המודע של לא לדעת.

ברור לנו שהדברים שנשמע היום יעוררו תגובות רבות ומורכבות, שאנחנו רוצים לאפשר. בכל פרק של היום מובנה זמן לשאלות ולדיון. אנשים שיושבים באולם הופיין ורוצים לשאול שאלה בסופי הפאנלים, מוזמנים לגשת לאולם כס המשפט כדי לשאול. בסוף היום, יתקיים דיון פתוח בקבוצה הגדולה, אותו ינחו ארנונה זהבי, נימר סעיד ולירון טל, דיון שמזמין הבעת מחשבות ורגשות לגבי מה שנשמע. אנחנו מבקשים לנתב את תגובותיכם לזמן הזה. כמו כן, כמה מאנשי פסיכואקטיב יהיו ליד שולחן ההרשמה בהפסקות הקצרות, ומי שירצה להתייחס לדברים מעמדה אידיאולוגית או ממקום של מחלוקת, או מכל עמדה אחרת, מוזמן לדבר אתם. ומעבר לכל- אני מקווה שהיום הזה יאפשר מעט יותר מרחב שבו אפשר יהיה להקשיב ולשמוע, לדעת וללמוד, וגם להגיד.

יום העיון מאורגן ע"פ פסיכואקטיב, קבוצה של אנשי מקצוע מתחומי בריאות הנפש, הן בשדה והן באקדמיה, ששמו להם למטרה להיות מעורבים בנושאים חברתיים- פוליטיים ככלל, ובנושא הקונפליקט היהודי-ערבי בפרט. פסיכואקטיב הוא ארגון ללא תקציבים וללא כספים, ויום העיון הזה אורגן כולו בהתנדבות, בעזרתו הנדיבה של מרכז דניאל אברהם ועל בסיס תרומות מכנסים קודמים. הפעם, אפילו יותר מתמיד, אנחנו זקוקים לתרומות כדי לכסות את הוצאות הכנס. נבקשכם לתרום כפי רצונכם ויכולתכם למען המשך הפעילות של פסיכואקטיב, והמשך קיום כנסים ומרחבי חשיבה.